

В. П. Омелян,
аспірант, Національний авіаційний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-9205-6373>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.17.162

ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В УКРАЇНІ

V. Omelian,
Postgraduate student, National Aviation University

PROSPECTS OF DIGITALIZATION OF THE TAX ADMINISTRATION SYSTEM IN UKRAINE

У статті досліджено перспективи цифровізації системи податкового адміністрування в Україні. Запропоновано модель для залучення платників податків до цифрового середовища, яка базується на таких ключових елементах як: моніторинг роботи цифрових платформ, покращення дизайну сервісів та управління каналами комунікації. В рамках запропонованої моделі податкові органи можуть отримувати інформацію про існуючі проблеми та побажання платників податків різними способами, використовуючи ці дані для формування системи заходів щодо впровадження цифрових сервісів для різних категорій платників. Впровадження цієї моделі залучення платників податків до цифрового середовища може бути корисним не лише на поточному етапі цифровізації податкового адміністрування, а й у майбутньому. Теоретичні основи моделі залишаються актуальними для подальшої адаптації цифрових технологій, що сприятиме підвищенню мотивації платників податків до взаємодії з податковими органами. А реалізація моделі сприятиме формуванню стратегічного плану розвитку податкового адміністрування в умовах цифровізації економіки.

The article examines the prospects of digitalization of the tax administration system in Ukraine. A model for attracting taxpayers to the digital environment is proposed, which is based on such key elements as: monitoring the operation of digital platforms, improving the design of services and managing communication channels. In the development of digital technologies by tax authorities, it is important not only to have these three elements within the framework of the current tax policy to improve tax administration, but also the relationship between them.

The prospects for the development of tax administration in the conditions of digitalization of the economy in Ukraine and the role of the model of involving taxpayers in the digital tax environment and its individual elements for the improvement of digital technologies are revealed. A significant tool, which refers to both the element of monitoring and the element of improving the design of digital services, is a digital platform, thanks to the presence of which taxpayers have the opportunity to propose fundamentally new digital projects and directions for improving tax administration in conditions of digitalization, which will ultimately contribute changes in the tax field in the direction of simplifying compliance with tax legislation for taxpayers.

Within the framework of the proposed model, tax authorities can receive information about the existing problems and wishes of taxpayers in various ways, using this data to form a system of measures for the implementation of digital services for different categories of taxpayers. Based on this information, a system of measures for the implementation of digital services adapted for different categories of taxpayers is being formed. Implementation of this model of taxpayer involvement in the digital environment can be useful not only at the current stage of digitalization of tax administration, but also in the future. The theoretical foundations of the model remain relevant for the further adaptation of digital technologies, which will contribute to increasing the motivation of

taxpayers to interact with tax authorities. And the implementation of the model will contribute to the formation of a strategic plan for the development of tax administration in the conditions of digitalization of the economy.

Ключові слова: цифровізація, податкове адміністрування, цифрові технології, цифрове середовище, цифрові платформи, цифрова трансформація, податки.

Key words: digitalization, tax administration, digital technologies, digital environment, digital platforms, digital transformation, taxes.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В сучасних умовах всі учасники економічних і фінансових процесів активно цікавляться аспектами цифровізації в оподаткуванні. Це стає особливо важливим на фоні швидкого розвитку цифрових технологій, що підкреслює необхідність постійного вдосконалення та розширення функціоналу електронних сервісів, для того, щоб вони відповідали сучасним вимогам і потребам ринку [1]. Такий підхід підвищує ефективність податкового адміністрування та створює зручні й інноваційні інструменти для суб'єктів господарювання і платників податків [2].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Окремі теоретичні аспекти досліджуваної проблеми висвітлені у працях таких науковців, як О. Бурашнікова, С. Дзюба, Ю. Козаченко, М. Марченко, О. Мащенко, Л. Мельник, Ю. Павлютін, Н. Пантелєєва та інших. Серед іноземних дослідників питання цифровізації публічного адміністрування досліджували Б. Катці, Р. Гольд, П. Норіс, Ф. Мюллер, К. Шедлер та інші. Попри численні дослідження різних аспектів електронного урядування та цифровізації публічного адміністрування, проблема цифровізації податкового адміністрування ще потребує подальшого вивчення.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є аналіз сучасних науково-методичних аспектів впровадження цифрових технологій у систему податкового адміністрування України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення ефективності податкового адміністрування в сучасних умовах невід'ємним є використання інформаційних технологій як значного економічного ресурсу. Розробка та реалізація системи податкового адміністрування не можливі без автоматизованих інформаційних систем. Сьогодні основна мета податкового адміністрування полягає в управлінні і організації виконання податкового законодавства, а також у виявленні причин зниження ефективності роботи податкових органів. Дані, отримані в процесі виконання податкових функцій, не лише підвищують ефективність збору податків, але й можуть слугувати основою для проведення реформ у сфері оподаткування. Важливо та-

кож зазначити, що податкове адміністрування відіграє головну роль в удосконаленні законодавства з податків і зборів. Це в свою чергу проявляється у систематичних змінах, які вносяться до Податкового кодексу України [3].

Перспективи розвитку цифрових технологій у податковому адмініструванні в Україні можна оцінити частково на основі поточної ситуації, основних тенденцій, а також офіційних документів, які окреслюють напрями вдосконалення податкового адміністрування в умовах цифровізації. Огляди думок представників Державної податкової служби України, представлені у різних джерелах ЗМІ, також допомагають зрозуміти плани з цифрової трансформації податкових органів.

Проте наразі в Україні відсутній єдиний стратегічний документ, який би відображав довгострокові зміни у сфері цифрових перетворень податкової служби. В сучасних умовах стратегічні документи, на основі яких формується політика податкових органів у сфері цифровізації, охоплюють лише окремі, найважливіші напрями розвитку податкового адміністрування. До таких документів можна віднести Стратегічний план розвитку Державної податкової служби України на період 2022—2024 рр., який окреслює кілька ключових напрямів для підвищення ефективності податкового управління. Основним його пріоритетом є подальше вдосконалення та автоматизація робочих процесів і процедур, що забезпечують безперебійну роботу служби [4]. Головним елементом цього підходу є створення сучасної, стабільної та захищеної ІТ-інфраструктури. В рамках стратегії передбачено формування позитивного іміджу податкових органів як сучасної та надійної служби європейського зразка, що користується високою довірою в суспільстві. Це буде досягнуто через розробку зручних та доступних сервісів для платників податків, а також впровадження ефективної системи зворотного зв'язку з ними. Окрім цього, важливим аспектом є розробка чітко структурованого механізму автоматизованого міжнародного обміну інформацією, що сприятиме ефективнішій боротьбі з ухиленням від сплати податків [1].

Для підвищення якості обслуговування платників податків та ефективності податкового адміністрування в Україні було впроваджено ряд електронних сервісів, зокрема: електронний кабінет платника податків, який дозволяє отримати інформацію про стан розрахунків з бюджетом, листування з податковими органами, облікові дані, доступ до реєстрів, а також здійснення платежів і використання інших електронних послуг; дізнайся більше про свого бізнес-партнера дозволяє перевірити надійність ділового партнера, зокрема виявити наявність податкового боргу; інформація з реєстрів, яка надає можливість забезпечити доступ до публічних

електронних реєстрів; загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс, який надає можливість платникам податків отримати відповіді на запитання з оподаткування, ознайомитися з нормативно-правовими актами, останніми змінами в законодавстві, діючими ставками податків і зборів, податковим календарем, а також роз'ясненнями щодо електронних довірчих послуг; кваліфікований надавач електронних довірчих послуг, який забезпечує електронний цифровий підпис для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій всіх форм власності, а також для фізичних осіб та суб'єктів господарювання; сервіс "Пульс" ДПС, який призначений для повідомлення про неправомірні дії чи бездіяльність посадових осіб Державної податкової служби України та її територіальних органів, включаючи можливі корупційні ризики тощо [5; 6]. Додатково, деякі послуги доступні через державний цифровий портал та мобільний застосунок "Дія". В цьому застосунку для бізнесу доступні кілька сервісів, що стосуються податкових питань (наприклад, автоматично зареєструвати ФОП; вибрати між загальною та спрощеною системою оподаткування; подати онлайн-заяву на закриття ФОП тощо) [7].

Попри використання цифрових технологій та електронних сервісів, які вже впроваджені Державною податковою службою України, їхнього рівня недостатньо для досягнення конкурентоспроможності з розвиненими країнами. Можна припустити, що в подальшому, як і в даний час, цифрові податкові послуги продовжать розвиватися з метою спрощення взаємодії між податковими органами та платниками податків у цифровому середовищі. Щодо доцільності такого спрощення, то в майбутньому податкові органи повинні зосередитися не стільки на контролі за обчисленням і сплатою податків платниками, скільки на здійсненні обчислень і, можливо, перерахунку податків від імені платника. Сучасні цифрові технології вже дозволяють реалізувати такі плани. Ця позиція частково спирається на результати досліджень у сфері поведінкової економіки, які вказують на те, що для ухвалення складних рішень людям необхідна допомога, зокрема у вигляді автоматизації певних дій або виконання завдань за умовчанням.

Розвиток цифрових технологій ставить питання про можливість повної відмови від традиційних форм взаємодії платників податків з податковими органами в перспективі. Поліпшення цифрових сервісів, без сумніву, призведе до зниження використання традиційних каналів комунікації, таких як паперові листи, особисті зустрічі та телефонні дзвінки. Проте, враховуючи поточні тенденції в Україні щодо взаємодії громадян у цифровому середовищі (доступ до інфраструктури, рівень цифрових навичок, а також довіра до цифрових даних), можна припустити, що повна заміна традиційних форм на цифрові в найближчому майбутньому не відбудеться. Навіть якщо податкові органи розроблять стратегії для переходу на виключно цифрову взаємодію, реалізація таких планів стане можливою лише в умовах повністю цифрової економіки, де всі фінансові операції здійснюються безготівковим способом. Оцінка розвитку цифрових процесів в українській економіці свідчить про те, що повна цифровізація та безготівкове суспільство залишаються малоімовірними в найближчій перспективі. Цей висновок не є

унікальним для України. В країнах з високим рівнем безготівкових розрахунків уряди також не поспішають повністю відмовлятися від традиційних форм взаємодії, оскільки вважають, що немає потреби штучно пришвидшувати цей перехід [8].

З різних причин платникам податків іноді потрібно використовувати традиційні методи взаємодії з податковими органами. Види традиційної взаємодії можуть змінюватися з часом. Деякі форми можуть зникнути, а інші залишатися актуальними. Щодо української практики, можна припустити, що в майбутньому певні традиційні методи взаємодії залишаться затребуваними, навіть якщо частина з них може з часом відмовитися або відійти на другий план. Припущення полягає в тому, що паперові листи, ймовірно, стануть найменш затребуваним методом взаємодії. В Україні електронна пошта вже широко використовується і користується високим рівнем довіри, можливо, навіть більшим ніж паперові листи. Це пов'язано з швидкістю передачі інформації та можливістю підтвердити отримання листа адресатом. Найбільш популярним традиційним каналом комунікації залишиться телефонний дзвінок. Це зумовлено тим, що багато питань потребують безпосереднього спілкування зі співробітниками податкових органів, а також тим, що телефонні дзвінки є менш витратними у порівнянні з особистими зустрічами. Комунікація по телефону є більш швидкою та ефективною для платників податків, оскільки витрачається менше часу на вирішення питань.

У найближчій перспективі традиційні канали комунікації все ще відіграватимуть важливу роль у розширенні цифрового податкового середовища. Податковим органам важливо інформувати платників податків про нові цифрові можливості, і для цього доцільно використовувати також традиційні канали взаємодії. Це допоможе залучити тих, хто ще не ознайомлений з новими цифровими інструментами та продовжує користуватися звичними способами комунікації. Необхідність традиційної взаємодії з податковими органами часто обумовлена недосконалістю розвитку цифрового середовища. Платникам податків потрібні консультації як з питань, що стосуються податків, так і з технічних аспектів користування податковими сервісами.

У майбутньому цифровізація податкового адміністрування передбачає подальший розвиток особистого кабінету платника податків для фізичних осіб, включаючи його версію в мобільному додатку. Можливо, що в реальності особистий кабінет стане основним засобом взаємодії з податковими органами для фізичних осіб. Вже зроблено багато для полегшення взаємодії через особистий кабінет, зокрема, можливість швидкої онлайн-сплати податків, доступ до інформації про всі джерела доходів і отримання повідомлень через мобільний додаток. Очікується, що ці функції збережуться в майбутньому і продовжать залучати нових користувачів до цифрового середовища завдяки своїй зручності. Податкові органи також планують подальше вдосконалення особистого кабінету шляхом впровадження нових напрямів взаємодії, зокрема, інтеграції електронного документообігу через операторів електронного документообігу [9].

У найближчому майбутньому цифрове податкове середовище значно розшириться завдяки впровадженню обов'язкових цифрових сервісів для бізнесу. У цьо-

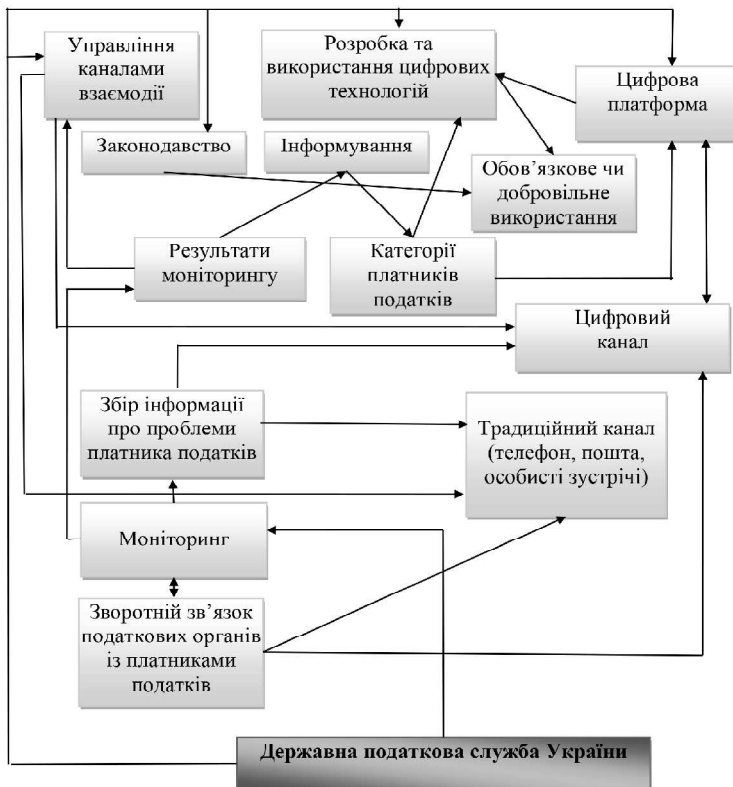

Рис. 1. Модель залучення платників податків до цифрової взаємодії з податковими органами

Джерело: узагальнено автором на основі [6; 11; 12].

му контексті цікавою є можливість використання технології блокчейн для податкового адміністрування, оскільки вона може радикально трансформувати існуючу податкову систему [10]. Яскравим прикладом впровадження технології блокчейн у податкове адміністрування є збір податку на заробітну плату в таких країнах, як Італія, Естонія, Бразилія, Канада, Великобританія, Фінляндія. З використанням блокчейн-технологій роботодавці більше не є посередниками, відповідальними за точний розрахунок податків і соціальних внесків. Технологія блокчейн може кардинально змінити існуючі підходи до податкового адміністрування, надаючи більшу прозорість і надійність у податкових відносинах. Вона усуває потребу в посередниках, знижує рівень корупції і бюрократії, а також забезпечує обмін інформацією в реальному часі між різними податковими адміністраціями відповідно до єдиних міжнародних стандартів податкового контролю [3]. Поки важко сказати, як саме технологія блокчейн буде реалізована на практиці в Україні та яким чином платники податків підключатимуться до цього цифрового середовища (обов'язково або добровільно підключатися, безкоштовно або витрати лягатимуть на платників податків, а також для яких категорій платників ця система буде впроваджена).

Аналізуючи підходи податкових органів до розробки проектів у сфері податкового адміністрування як на короткостроковій, так і на довгостроковій перспективі, можна помітити, що часто не враховуються очікування платників податків щодо взаємодії з податковими органами. Це стосується їх можливостей, включаючи фінансові витрати, особливо у випадках обов'язкового використання цифрових сервісів. Хоча податкові органи на-

магаються створити умови для спрощення взаємодії через цифрові платформи, важливо також враховувати, наскільки платники податків готові прийняти ці зміни. Фінансові витрати на підключення до цифрових сервісів і ступінь необхідного розкриття інформації про господарську діяльність можуть вплинути на їхню готовність до адаптації. Може виникнути ситуація, коли платники податків отримають більше негативних наслідків від розкриття інформації, ніж переваг від спрощення процесу. Тому важливо, щоб податкові органи розпочинали діалог з платниками податків ще на ранніх етапах розробки нових цифрових сервісів, щоб врахувати їх потреби та очікування.

Таким чином, при формуванні податкової політики для впровадження цифрових податкових технологій у податкове адміністрування доцільно звертати увагу на такі основні елементи як: моніторинг роботи цифрового середовища, вдосконалення дизайну сервісів та управління каналами взаємодії. Важливо, щоб ці аспекти не розглядалися окремо, а як взаємопов'язані компоненти. Вони повинні бути інтегровані в єдину модель, яка відображає логічні зв'язки між ними (рис. 1). Запропонована модель відображає основні елементи, які допоможуть подолати перешкоди у взаємодії між податковими органами та платниками податків. Важливий аспект полягає в тому, що розширення цифрового подат-

кового середовища має відбуватися на тлі збереження традиційних каналів взаємодії з платниками податків. Це стосується всіх категорій платників податків, включаючи фізичних осіб та юридичних осіб (мікропідприємства, малий бізнес, середній бізнес, великий бізнес). Якщо фізичні особи можуть зіштовхуватися з проблемами у цифровій взаємодії через недостатні навички роботи з технологіями або відсутність необхідної інфраструктури, то для бізнесу перешкоди можуть бути пов'язані з комунікаціями з іншими контрагентами або витратами на впровадження нових технологій.

У даній моделі основним елементом є цифрова платформа, що має на меті залучення нових ідей від платників податків як для подальшого розвитку, так і для отримання зворотного зв'язку. Платники податків матимуть можливість висловлювати свої зауваження щодо недоліків податкової системи та пропонувати рішення для їх усунення через цю платформу. Вона необхідна для того, щоб цифрові технології, які впроваджуються податковими органами, були максимально пристосовані до потреб усіх категорій платників податків. В цьому контексті така платформа буде виконувати роль зворотного зв'язку, що допоможе зменшити негативні наслідки від впровадження нових цифрових технологій для різних категорій платників податків. Це особливо актуально для обов'язкових цифрових сервісів, наприклад, при поданні податкової звітності через операторів електронного документообігу.

Загалом, наявність таких взаємопов'язаних елементів, як моніторинг цифрового середовища, покращення дизайну сервісів шляхом залучення платників податків до їх розробки, а також управління каналами взаємодії, при розробці податкової політики у сфері

впровадження цифрових технологій у податкове адміністрування сприятиме розширенню цифрового середовища та пом'якшенню перешкод для цифрової взаємодії між податковими органами та платниками податків. Для платників податків можливість взаємодії у цифровому середовищі важлива для спрощення дотримання податкового законодавства. Для податкових органів розширення цифрового середовища забезпечує більш ефективні інструменти для контролю за виконанням податкових зобов'язань.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, в рамках запропонованої моделі податкові органи можуть отримувати інформацію про існуючі проблеми та побажання платників податків різними способами, використовуючи ці дані для формування системи заходів щодо впровадження цифрових сервісів для різних категорій платників. Впровадження цієї моделі залучення платників податків до цифрового середовища може бути корисним не лише на поточному етапі цифровізації податкового адміністрування, а й у майбутньому. Теоретичні основи моделі залишаються актуальними для подальшої адаптації цифрових технологій, що сприятиме підвищенню мотивації платників податків до взаємодії з податковими органами. А реалізація моделі сприятиме формуванню стратегічного плану розвитку податкового адміністрування в умовах цифровізації економіки.

Література

1. Павлютін Ю.М. Цифровізація системи податкового адміністрування: національний та іноземний досвід. *Правова позиція*. № 3 (40). 2023. С. 145—148.
2. Шкуратов О.І., Чудовська В.А. Методика інтегральної оцінки рівня інноваційної активності економіки. *Відкрита наука та інновації*. 2024. № 1. С. 62—72.
3. Пантелєєва Н. Цифрова трансформація податкового адміністрування. *Traektori? Nauki=Path of Science*. 2022. Vol. 8. № 1. С. 3035—3051.
4. Наказ ДПС України від 22.11.2021 № 965 "Про затвердження місії та Стратегічного плану Державної податкової служби України на 2022—2024 роки". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0965912-21#Text>. (дата звернення: 5.07.2024).
5. Марченко М. Діджиталізація системи податкового адміністрування в Україні з урахуванням досвіду розвинених країн світу. *Економічний аналіз*. 2022. Т. 32. № 4. С. 127—134.
6. Електронні сервіси. Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/> (дата звернення: 5.07.2024).
7. Офіційний веб портал Дія. URL: <https://diia.gov.ua/> (дата звернення: 5.07.2024).
8. Шкуратов О.І., Чудовська В.А. Інституціональні засади цифровізації будівельної галузі. Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин. 2023. № 52 (2). С. 3—13.
9. Цюцяк А., Цюцяк І., Цюцяк В. Цифровізація податкової системи: сучасний стан, проблеми та перспективи. *Галицький економічний вісник*. 2023. № 4 (83). С. 48—55.
10. Колісник А.С. Застосування сучасних цифрових технологій у сфері оподаткування: іноземний досвід та перспективи для України. *Право та інновації*. 2023. № 3 (43). С. 47—53.
11. Іванов С.В., Чекіна В.Д., Разумова Г.В. Податки майбутнього: адміністрування в умовах цифровізації економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 43. 2022. С. 54—59.
12. Єфремова К.В., Шматков Д.І., Кохан В.П. Базові аспекти цифровізації та їх правове забезпечення: [монографія] / за ред. К.В. Єфремової. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2021. 180 с.

References:

1. Pavliutin, Yu.M. (2023). "Digitization of the tax administration system: national and foreign experience", *Pravova pozytsiia*, vol. 3 (40), pp. 145—148.
2. Shkuratov, O.I. and Chudovska, V.A. (2024), "The method of integral assessment of the level of innovation activity of the economy", *Vidkryta nauka ta innovatsii*, vol. 1, pp. 62—72.
3. Pantieliieva, N. (2022), "Digital transformation of tax administration", *Traektori? Nauki=Path of Science*, vol. 8, no. 1, pp. 3035—3051.
4. State Tax Service of Ukraine (2021), Order "On the approval of the mission and Strategic Plan of the State Tax Service of Ukraine for 2022-2024", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0965912-21#Text>. (Accessed 5 July 2024).
5. Marchenko, M. (2022), "Digitization of the tax administration system in Ukraine taking into account the experience of developed countries of the world", *Ekonomichnyi analiz*, vol. 32, no. 4, pp. 127—134.
6. State Tax Service of Ukraine (2024), "Electronic services", available at: <https://tax.gov.ua/> (Accessed 5 July 2024).
7. Diya's official web portal (2024), available at: <https://diia.gov.ua/> (Accessed 5 July 2024).
8. Shkuratov, O.I. and Chudovska, V.A. (2023), "Institutional foundations of digitization of the construction industry", *Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti budivnytstva v umovakh formuvannia rynkovykh vidnosyn*, vol. 52 (2), pp. 3—12.
9. Tsiutsiak, A., Tsiutsiak, I. and Tsiutsiak, V. (2023), "Digitalization of the tax system: current state, problems and prospects", *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, vol. 4 (83), pp. 48—55.
10. Kolisnyk, A.S. (2023), "Application of modern digital technologies in the field of taxation: foreign experience and prospects for Ukraine", *Pravo ta innovatsii*, vol. 3 (43), pp. 47—53.
11. Ivanov, S.V., Chekina, V.D. and Razumova H.V. (2022), "Taxes of the future: administration in the conditions of digitalization of the economy", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 43, pp. 54—59.
12. Yefremova, K.V., Shmatkov, D.I. and Kokhan, V.P. (2021), *Bazovi aspekty tsyvrovizatsii ta yikh pravove zabezpechennia* [Basic aspects of digitalization and their legal support], NDI prav. zabezp. innovats. rozvytku NAPrN Ukrainy, Kharkiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2024 р.